

Krisis

SYBERBERG

BOLTANSKI

TARANTINO

GIACOMETTI

HOFLAND

BACON

EN ANDEREN

DE BOODSCHAP VAN DE KUNST

N°61 december 1995

Blinden en doorkijkjes

K. Michel

Een paar weken geleden liep ik 's middags door het Centraal Station van Utrecht. In de grote hal, waar het een enorme drukte was van gehaaste mensen, merkte ik dat mijn schoenveter loszat; levensgevaarlijk want de tegelvloer van de hal is spekglad. Terwijl ik knielde en mijn veter vastknoopte, hoorde ik een luid getik voor mij. Er kwam een blinde man aangelopen die met zijn stok voor zich uit tastte. Breed zwaaiend maakte hij ruim baan en hield de mensen op een afstand. Omdat ik laag bij de grond zat, zag ik de blinde door een wirwar van voorbijschietende benen. Maar ik zag ook een paar meter verderop een andere man stilstaan met zijn hoofd een beetje opgeheven. In zijn hand had hij ook zo'n stok en de riem van zijn hond. De man stond met zijn oren te kijken en de hond liet zijn tong uit zijn bek hangen terwijl hij keek naar de zwaaiende en tikkende man. Kunnen honden cynisch kijken? Deze in ieder geval wel. Alsof hij die andere blinde niet helemaal vertrouwde. Een concurrent, een oplichter? In ieder geval een vreemde confrontatie van wel vier manieren van kijken, waarbij iedereen iets anders zag.

Dit kleine voorval deed me beseffen hoe complex het kijken is. Wat is een blik, wat is een beeld, is er een verschil tussen kijken en zien? (Overigens ging ik twee minuten later toch nog onderuit. Een vrouw zette haar laptop plotseling neer om een piepende telefoon uit haar binnenzak te pakken. Terwijl ik struikelde en versuft op de grond lag, hoorde ik gebazel over 'ethisch verantwoorde keuzes, tweede tranche, kiezen voor KPN'.) Allemaal fascinerende vragen waarover je lang kunt piekeren. Iemand die dat uitgebreid heeft gedaan is Piet Meeuse. Van hem verscheen onlangs het boek *Doorkijkjes* waarin alle facetten van het kijken worden besproken. De meeste mensen zouden van dit onderwerp een warrige kluwen hebben gemaakt, maar Piet Meeuse heeft het op ordelijke wijze uit elkaar gehaald. Op persoonlijke toon en zonder één spatje jargon behandelt hij foto- en filmbeelden, schilderijen, metaforen, idolen, denkbeelden, de geschiedenis van het centraalperspectief en de vraag 'hoe zet ik de televisie uit'. Als een rode draad loopt door het boek het thema van 'het blinde kijken'; het kijken dat alle dingen opvat als tekens van iets anders, dat in alle dingen iets anders wil zien dan de dingen zelf. Voortdurend projecteren wij het onzichtbare in het zichtbare, dat wil zeggen, in ieder beeld dat we zien projecteren we het watermerk van onze blik. Vandaar dat Meeuse verzucht: "Je weet niet wat je ziet. Dat is, vreemd genoeg, wat ik steeds weer ontdek." Dit schrijft hij in het begin van het boek en in alle daarop volgende beschouwingen zie

je hem deze kwestie onderzoeken. Het oog is in eerste instantie niet geschapen om zich te verdiepen in wat het ziet, stelt Mecuse, maar om zich te oriënteren in de ruimte. Toch bestaat er zoiets als het verschil tussen kijken en zien: "Kijken kun je leren. Van zien vraag ik me dat af. Kijken *doe* je, maar zien *gebeurt*: het overkomt je. Het is de ervaring dat de zichtbare wereld plotseling een andere nieuwe betekenis krijgt: zien is *getroffen worden* door iets. .. Is zien misschien het leesbaar worden van iets onzichtbaars in het zichtbare?" Een dergelijk onderscheid tussen zien en kijken is natuurlijk aanvechtbaar, maar dat kan me niet zo veel schelen want ik begrijp wel zo ongeveer wat hij er mee bedoelt. Het is namelijk moeilijk om goed te kijken (heus) en als het je lukt dan heb je ineens het gevoel iets *echt* gezien te hebben. En dat laatste houdt dan in dat je het beter denkt te kennen en te begrijpen. Niet toevallig bestaat er een nauw verband tussen kennen en zien; het spreekt boekdelen dat de etymologische herkomst van 'idee' en 'theorie' wordt gevormd door de Griekse woorden voor zien, beeld en aanschouwen.

Een paar voorbeelden. Drie jaar geleden heb ik in een mortuarium mensen ontvangen die naar mijn dode stiefvader kwamen kijken. Daardoor was ik een uur in de aanwezigheid van zijn opgebaarde lichaam. Het was heel moeilijk om daar naar te kijken, alsof mijn blik voortdurend tegen een magnetisch veld stootte en werd teruggeworpen. Vooral de handen die samengevouwen op zijn borst lagen waren onbeschrijflijk vreemd in hun doodheid. Ik probeerde goed te kijken om zijn toestand te begrijpen. Maar begrijpen is ergens in door dringen, en dat lukte mijn blik niet en mijn verstand al helemaal niet.

Deze zomer heb ik maandenlang gekeken naar de schilderijen van Co Westerik; vooral naar het eerste schilderij uit de serie 'de zwemmer'. In het begin keek ik op een observerende en interpreterende manier naar het schilderij, maar na verloop van tijd ging ik steeds meer op in het schilderij. Nu ken ik het dan ook van binnen; ik heb er zelfs in gezwommen.

Een tijdje geleden heb ik voor het eerst gezien hoe iemand in huilen uitbarstte. Daarvoor had ik natuurlijk al vaker mensen zien huilen, maar niet echt. Nu zag ik dat er aan het huilen een fase voorafgaat die ik niet eerder had opgemerkt. Voor de feitelijke ontlasting trekken er allerlei grimassen over het gezicht, misschien wel in een laatste wanhopige poging om de ontlasting uit te stellen, en pas daarna komen de tranen en het gejang. Die grimassen, dat gevecht tegen de ontlasting is aangrijpend om te zien; abrupt manifesteert zich een kracht die zich naar buiten vecht. Een rukwind die het oppervlak van een meer doorwoelt. Toen ik dat zag veranderde het idee dat ik over huilen had. Nu ik beter gekeken had, begreep ik ineens hoeveel geweld er door iemand heen trekt vlak voordat die in huilen uitbarst.

Wat mij betreft speelt 'beeldende kunst met een boodschap' zich geheel af op het niveau van het kijken. Aan die kunst valt niets te zien en voor een ervaring is geen ruimte. Een van de zeldzame 'kunstwerken met een boodschap' die me bevalt hangt momenteel in het Stedelijk Museum. Het is een krijttekening van Bruce Nauman die geheel bestaat uit letters die in spiegelschrift zijn geschreven, echte hancapoten die samen de zin vormen: 'PAY ATTENTION MOTHERFUCKER'.